

Література

1. Фонд гарантування вкладів населення. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.fgvn.gov.ua
2. Дробязко А. О., Хромов А. Г., Чудний В. П. Меморіальне видання: Вадим Гетьман — громадянин, фінансист, політик. — К.: ІАА «ГРОШІ ТА СВІТ», 1999. — 631 с.
3. Асоціація учасників Колекторського Бізнесу України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.acbu.com.ua
4. Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.dfp.gov.ua
5. Аудиторська палата України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.apu.com.ua
6. Українське товариство оцінювачів. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.uto.com.ua
7. Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.stockmarket.gov.ua
8. Львовичкін С., Опарін В., Федосов В. Фінансова інфраструктура ринкової економіки: концептуальні підходи // Економіка України. — 2008. — № 11. — С. 3—18.
9. Юхименко П. І., Федосов В. М., Лазебник Л. Л. та ін. Теорія фінансів: Підручник / За ред. проф. В. М.Федосова, С. І. Юрія. — К.: ЦУЛ, 2010. — 576 с.

Стаття надійшла до редакції 25 травня 2012 р.

УДК 336.717.1:336.71

Л. О. Ковриженко, аспірант
без відриву від виробництва
кафедри менеджменту банківської діяльності,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

КОНКУРЕНЦІЯ ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ ТА СПЕЦИФІКА ЇЇ ПРОЯВУ В БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ

АНОТАЦІЯ. У статті здійснено аналіз існуючих поглядів на трактування економічної категорії «банківська конкуренція», пропонується власне визначення даного поняття. Узагальнено функції банківської конкуренції та з'ясовано особливості її прояву в банківській сфері, здійснено їх сис-

тематизацію залежно від суб'єкта, об'єкта та сфери банківської конкуренції.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: банківська конкуренція, потенційні і реальні конкуренти, банківські продукти і послуги, принципи конкурентної боротьби у банківській сфері.

АННОТАЦИЯ. *В статье осуществлен анализ существующих взглядов на трактовку экономической категории «банковская конкуренция», предлагается собственное определение данного понятия. Обобщены функции банковской конкуренции и выявлено особенности ее проявления в банковской сфере, проведена их систематизация в зависимости от субъекта, объекта и сферы банковской конкуренции.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: банковская конкуренция, потенциальные и реальные конкуренты, банковские продукты и услуги, принципы конкурентной борьбы в банковской сфере.

ABSTRACT. *In this article the analysis of the existing looks at interpretation of economic category «bank competition» is carried out, own definition of this concept is suggested. The functions of bank competition are generalized and the features of its realization in a banking sphere are specified, their systematization is conducted depending on a subject, object and sphere of bank competition.*

KEY WORDS: a bank competition, potential and real competitors, bank's products and services, principles of competitive activity in a banking sphere.

Конкуренція, будучи невід'ємним атрибутом ринкового механізму, носить об'єктивно-примусовий характер відносно суб'єктів господарювання, орієнтуючи їх на пошук і впровадження нових форм і методів задоволення потреб суб'єктів економіки — юридичних і фізичних осіб.

Розглядаючи проблему конкурентних відносин у банківській сфері варто підкреслити, що характер взаємодії фінансових інститутів у процесі конкурентної боротьби відображається на всіх учасниках ринкових відносин. Крім того, на сучасному етапі теоретичне обґрунтування механізмів формування конкурентного середовища, закономірностей розвитку конкуренції в банківському секторі стає одним із центральних питань вітчизняної економічної науки і практики у зв'язку з роллю банків у макроекономічному розвитку країни.

Значний внесок у розробку теорії банківської конкуренції внесли Бачалов А. Г., Волошко І. В., Гірченко Т. Д., Дубовик О. В., Козьменко С. М., Коробова Г. Г., Коробов Ю. І., Мізгулін Д. А., Самойлов Г. О., Спіцин І. О., Спіцин Я. О., Шпиг Ф. І.

Однак у вітчизняній економічній науці методологічні підходи до вивчення питань економічного змісту конкуренції в банківській сфері — розкриття сутності, комплексний аналіз специфіки системи конкурентних відносин та її окремих елементів, — перебувають на стадії вивчення й залишаються усе ще недостатньо розробленими.

Метою даної роботи є дослідження та систематизація існуючих наукових поглядів на теоретичні основи банківської конкуренції з урахуванням її особливостей, уточнення трактування і сфери застосування даного поняття, а також розкриття змісту кожного з етапів процесу конкурентної боротьби.

Дослідження науково-методичних підходів до дефініції банківської конкуренції як економічної категорії дозволяє нам стверджувати про відсутність однозначного підходу до розуміння даного поняття. Так, Г.О. Самойлов, О.Г. Бачалов пропонують визначення конкуренції на фінансовому ринку, що розуміється ними як «...динамічний процес суперництва комерційних банків, кредитних інститутів та інших фінансових організацій, у процесі якого вони намагаються забезпечити собі міцне положення на ринку кредитів і банківських послуг, а також на альтернативних нових ринках послуг-замінників» [1, с. 29]. Підхід, запропонований авторами даного трактування, є, на нашу думку, досить широким для пояснення сутності банківської конкуренції і до того ж, не включає таких учасників конкурентного процесу на ринку банківських послуг як нефінансові організації. О. Васюренко, Н. Погореленко вважають, що «банківська конкуренція — прагнення банків використовувати ресурси контрагентів, що функціонують на одному ринковому сегменті» [2, с. 22], хоча, за нашим переконанням, недоліки даного трактування полягають в обмеженні суб'єктного складу учасників банківської конкуренції та їх кінцевих цілей, не враховано динаміку конкурентного процесу. Найвлучніше тлумачення досліджуваного поняття наводиться у роботі Мірошніченко, яка стверджує, що банківська конкуренція — це «...динамічний процес суперництва банків, інших небанківських фінансових і нефінансових інститутів, спрямований на досягнення поставлених цілей шляхом розробки й реалізації продуктів з характеристиками, що забезпечують задоволення економічних потреб клієнта» [3, с. 15]. Це визначення доповнюється також наступним: «у банківському секторі конкуренція розглядається як... боротьба між суб'єктами господарювання на ринку, під час якої створюються відмінні конкурентні переваги власної

установи та її продуктів, що зумовлюють залучення найпривабливіших споживчих сегментів» [4, с. 171].

Таким чином, критичний огляд поняття «банківська конкуренція» свідчить про різноманітність інтерпретацій даного терміну. Найслушнішим з точки зору банківської діяльності видається трактування банківської конкуренції як динамічного суперництва між суб'єктами ринку банківських послуг, яке полягає в активному управлінні своїми конкурентними перевагами з метою задоволення потреб цільових груп споживачів.

При дослідженні такого багатоаспектного поняття як банківська конкуренція, на нашу думку, варто виходити із принципу діалектичності взаємозв'язку загального, особливого та одиничного.

Конкуренція в банківській сфері як різновид економічної конкуренції взагалі спирається на фундаментальні теоретичні основи останньої — об'єктивні процеси й закономірності, які є родовими рисами конкуренції як такої. До основних з них належать наступні:

— конкуренція являє собою єдність статички і динаміки суперництва, процес інтерації внаслідок зіткнення інтересів між окремими економічними суб'єктами у певній сфері господарської діяльності за досягнення кращих можливостей і результатів;

— функціонування ринкового механізму обумовлено взаємодією системи об'єктивних економічних законів (у тому числі законів попиту і пропозиції, вартості), що впливають на суб'єктів економічних відносин як примусові закони конкуренції;

— закон конкуренції відбиває стійкі повторювані причинно-наслідкові зв'язки, що виникають у процесі створення та реалізації продуктів. Причиною механізму дії цього закону є об'єктивне протиріччя між попитом споживачів і пропозицією продавців, оскільки можливості виробництва продукції не співпадають із здатністю реалізувати її внаслідок існування потреб та інтересів споживачів, а також впливу закону вартості, що проявляється у вигляді середніх ринкових цін. Подолання цієї суперечності здійснюється шляхом конкуренції, що збалансовує приватні й суспільні інтереси, сприяє виробництву суспільно необхідних продуктів, встановленню їх ринкової вартості.

Момент особливого виявляється через своєрідність середовища формування конкурентних відносин, специфіку банківської діяльності, а стан конкуренції в умовах банківської системи окремої країни визначає одиничність досліджуваного явища.

Таким чином, конкуренція в банківській сфері займає особливе місце в теорії конкуренції, відрізняючись від конкуренції в інших галузях економіки, що викликано рядом обставин, ключовими з яких, на нашу думку, є, по-перше, сфера банківської конкуренції, по-друге, суб'єктний склад учасників конкурентних відносин, і, по-третє, особливості об'єкта та предмета конкуренції.

1. Сферою банківської конкуренції є ринок банківських послуг — складна багаторівнева структура, що складається з численних елементів і має досить широкі межі. Найпоширенішим є галузеве структурування ринку банківських послуг за продуктовою ознакою (за видами банківських послуг). У товарній структурі ринку банківських послуг можна виділити наступні ринки: ринок кредитних послуг; ринок інвестиційних послуг; ринок розрахунково-касових послуг; ринок трастових послуг; ринок консультативних послуг; інші ринки [5, с. 70].

2. Суб'єктами банківської конкуренції виступають учасники ринку, які пропонують банківські продукти та послуги або їх замінники, а також споживачі послуг (підприємства й організації, в тому числі фінансового сектору, приватні особи та держава).

У даному аспекті коло потенційних і реальних конкурентів охоплює основний сегмент конкуренції власне між банками, який включає конкурентні підструктури залежно від традиційної спеціалізації банку (універсальні чи спеціалізовані банківські установи); форми власності (державна, кооперативна, колективна); розміру активів банків (доцільно також розглядати окремо конкуренцію між групами банків, різними типами банківських об'єднань).

Специфіка конкурентних відносин на ринку банківських послуг пов'язана, насамперед, з тим, що банки, як суб'єкти конкурентних відносин, мають наступні особливості:

— сферою діяльності банку є сфера перерозподілу, сприяння обміну товарами, а не виробництво. Банк виступає одночасно в кредитних відносинах як кредитор і як позичальник;

— банк є підприємством сфери послуг і посередницькою організацією. Основним об'єктом посередництва виступає особливий товар — тимчасове право користування чужими коштами, за що банком стягується плата у формі процента;

— на відміну від звичайних підприємств, банк здійснює виробництво й реалізацію банківських продуктів як на стадії залучен-

ня ресурсів, так і на етапі їх розміщення, вступаючи в обох випадках у конкурентну боротьбу;

— банки є елементами системи державного управління. Виконуючи певні суспільні функції, які мають важливе значення для економічної системи країни, банки практично у всіх країнах піддаються більш жорсткому регулюванню і контролю з боку держави, ніж інші комерційні інститути;

— банки здійснюють прибуткову діяльність не лише шляхом продажу власних продуктів (надання послуг клієнтам), але й здійснюючи операції на фінансових ринках від свого імені та за свій рахунок.

Представники інших сегментів — небанківські фінансово-кредитні організації (кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні, венчурні компанії, факторингові та форфейтингові компанії, реєстратори і депозитарії та ін. оператори ринку, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг) і нефінансові установи, основна діяльність котрих знаходиться поза фінансовою сферою (автомобільні та торговельні компанії, пошта та ін.), також активно конкурують з банками, пропонуючи окремі види послуг.

3. Об'єктом конкурентних відносин у контексті даного дослідження виступає платоспроможний попит споживачів банківських послуг на внутрішньому та глобальному ринках.

Предметом банківської конкуренції є банківський продукт чи послуга, спрямовані на задоволення потреб цільових груп споживачів.

При цьому банківський продукт пропонується розглядати як систему пов'язаних між собою технологічних дій і операцій, що здійснюються продавцем у процесі реалізації банківських послуг на конкретних умовах з метою задоволення певних фінансових потреб клієнта. Банківський продукт є формою прояву банківської послуги, її конкретним втіленням, що характеризується певними значеннями ринкових параметрів: ціни, якості, додаткового сервісу, строків та інших умов надання.

За переконанням Ю. І. Коробова, банківським послугам притаманні особливі характеристики, які їх відрізняють від інших послуг і продуктів матеріального виробництва, а саме:

абстрактність у сенсі невідчутності та складності для сприйняття; невіддільність послуги від джерела та невіддільність виробництва від споживання; мінливість якості; неможливість зберігання; довірливий характер; зв'язок із грошима; протяжність у часі (надання послуги здійснюється протягом певного періоду, зазвичай устанавленого договором); вторинність потреб, що задовольняються [6, с. 64—67].

Існують різні точки зору щодо визначення функцій конкуренції в банківській сфері та їх пріоритетності, проте нами виділено наступні базові функції банківської конкуренції:

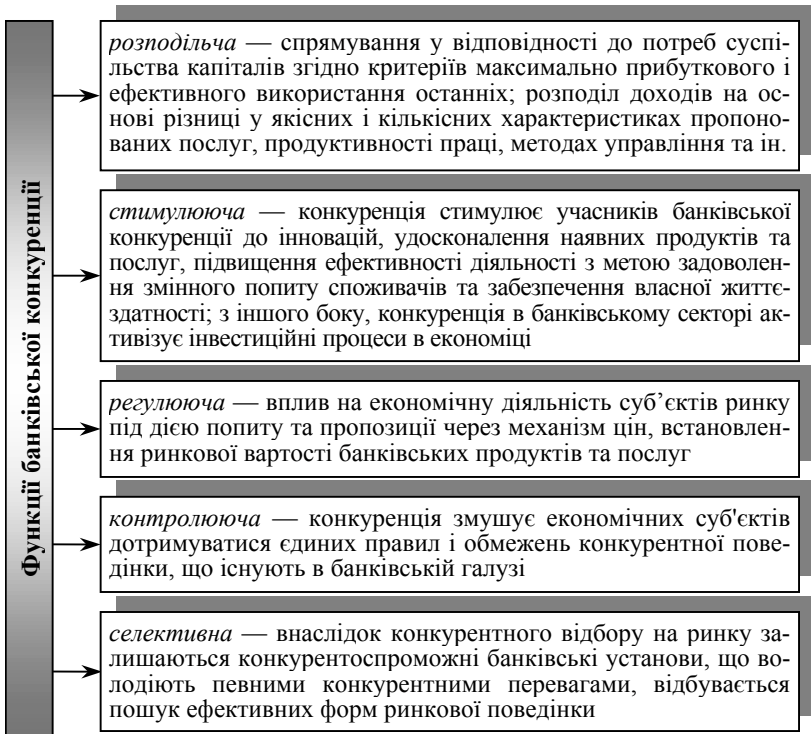

Рис. 1. Функції банківської конкуренції

Отже, конкуренція в різних сферах та її інтерпретації на ринку банківських послуг зокрема, визначається як процес суперництва, що розгортається між учасниками даного ринку.

Причому залежно від стадії цього процесу конкуренти мають вирішувати специфічні завдання, які постають перед ними. Таким чином, процес банківської конкурентної боротьби включає кілька етапів:

— підготовча фаза (пасивна, ресурсно-інформаційна), мета якої полягає у створенні сприятливих умов для ведення конкурентної боротьби;

— основна фаза (активна) — являє собою послідовність цілеспрямованих дій, спрямованих на досягнення поставленої мети — перемоги на ринку. Американський учений П. Друкер відзначає, що підприємець повинен прагнути до максимізації сприятливих можливостей, відтак прибуток не є першочерговою метою, а виконує функції загального обмежувача для господарської діяльності, за відсутності якого вона втрачає сенс [7, с. 13]. Крім того, перемога на ринку банківських послуг, як правило, не має цілей «фізичної» ліквідації конкурента через ймовірність системних наслідків у масштабах банківського сектору.

Підтримуючи точку зору російських вчених, вважаємо, що умови активної конкурентної боротьби багато в чому залежать від природно і штучно створених факторів на підготовчому етапі, тоді як під час основної фази у повній мірі реалізуються задуми сторін [8, с. 13].

Відповідно до названих етапів можуть бути сформульовані наступні загальні принципи ведення конкурентної боротьби на ринку банківських послуг:

1) постійна висока готовність до конкурентної боротьби — вказує на пряму залежність між можливостями досягнення успіху від рівня готовності учасників конкуренції на всіх етапах підготовки і ведення такої боротьби;

2) принципи, які визначають початок й успішне ведення конкурентної боротьби.

Під час активної фази важливу роль відіграють принципи ефективного використання наявних сил і засобів учасників банківської конкуренції. До них відносяться:

— своєчасне зосередження основних зусиль на головних напрямках;

— узгодженість у використанні сил і засобів, підтримка безперервної взаємодії між ними;

— маневр силами і засобами [8, с. 15].

«Траєкторія» розвитку економічного суперництва на ринку банківських послуг визначається інтегральним ефектом від дії економічних принципів конкуренції, у результаті дотримання яких створюється об'єктивна перевага сил однієї із сторін, що, в кінцевому підсумку, визначає результат конкурентної боротьби.

Таким чином, банківська конкуренція як різновид конкуренції взагалі спирається на об'єктивні процеси й закономірності, властиві економічній конкуренції як такій. Водночас своєрідність середовища формування конкурентних відносин, специфіка банківської діяльності визначають особливий статус банківської конкуренції та координують відповідним чином перебіг конкурентного процесу. Зважаючи на суттєве значення банківської конкуренції в сучасній фінансово-економічній сфері, актуальними напрямками подальших досліджень мають стати шляхи розвитку конкурентного середовища в банківській системі, фінансові механізми підвищення конкурентоспроможності вітчизняних банків.

Література

1. Банковская конкуренция / Г. О. Самойлов, А. Г. Бачалов. — М.: Экзамен, 2002. — 256 с.
2. *Васюренко О.* Організація управління стійким розвитком банківської установи / О. Васюренко, Н. Погореленко // Вісник Національного банку України. — 2006. — № 6. — С. 22—24.
3. *Мірошніченко О. В.* Механізм управління конкурентоспроможністю банку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. В. Мірошніченко. — Суми, 2011. — 24 с.
4. *Дубовик О. В., Бойко С. М., Вознюк М. А., Гірченко Т. Д.* Маркетинг у банку: Навчальний посібник. — 2-ге вид. — К.: Алерта, 2007. — 275 с.
5. Банковское дело: Учебник / под ред. д-ра экон. наук, проф. Г. Г. Коробовой. — М.: Экономистъ, 2005. — 751 с.
6. *Коробов Ю. И.* Теория банковской конкуренции. — Саратов: изд. центр Саратовской государственной экономической академии, 1996. — 147 с.
7. *Друкер П. Ф.* Рынок: как выйти в лидеры: практика и принципы / Отв. ред. А. Рыбакова. — М.: Дело, 1992. — 350 с.
8. *Девяткин Е. А.* Теория и практика конкуренции: Учебно-методический комплекс с. — М.: ЕАОИ, 2008. — 232 с.

Стаття надійшла до редакції 15 травня 2012 р.